Psychologie korupce

PhDr. Mgr. Jeroným Klimeš, Ph.D.
http://**korupce.klimes.us**

korupce.klimes.us

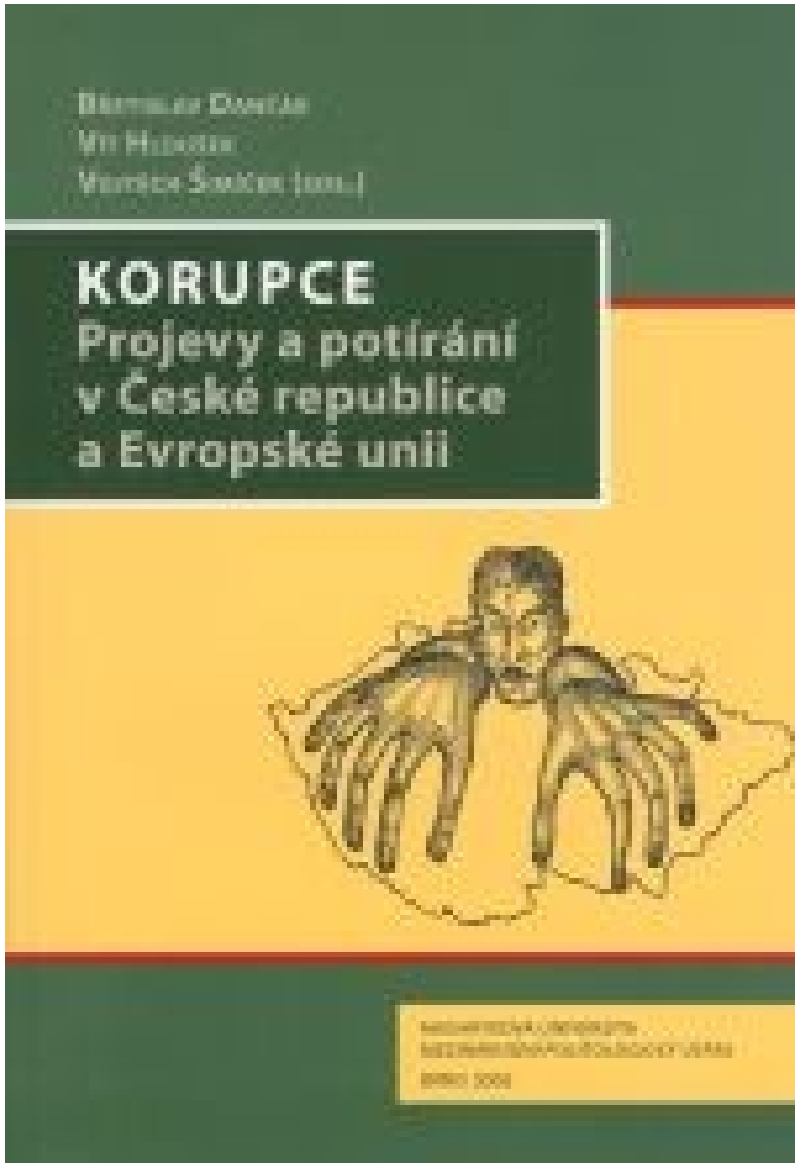

Většinu myšlenek v této presentaci najdete i v této knize či webu.

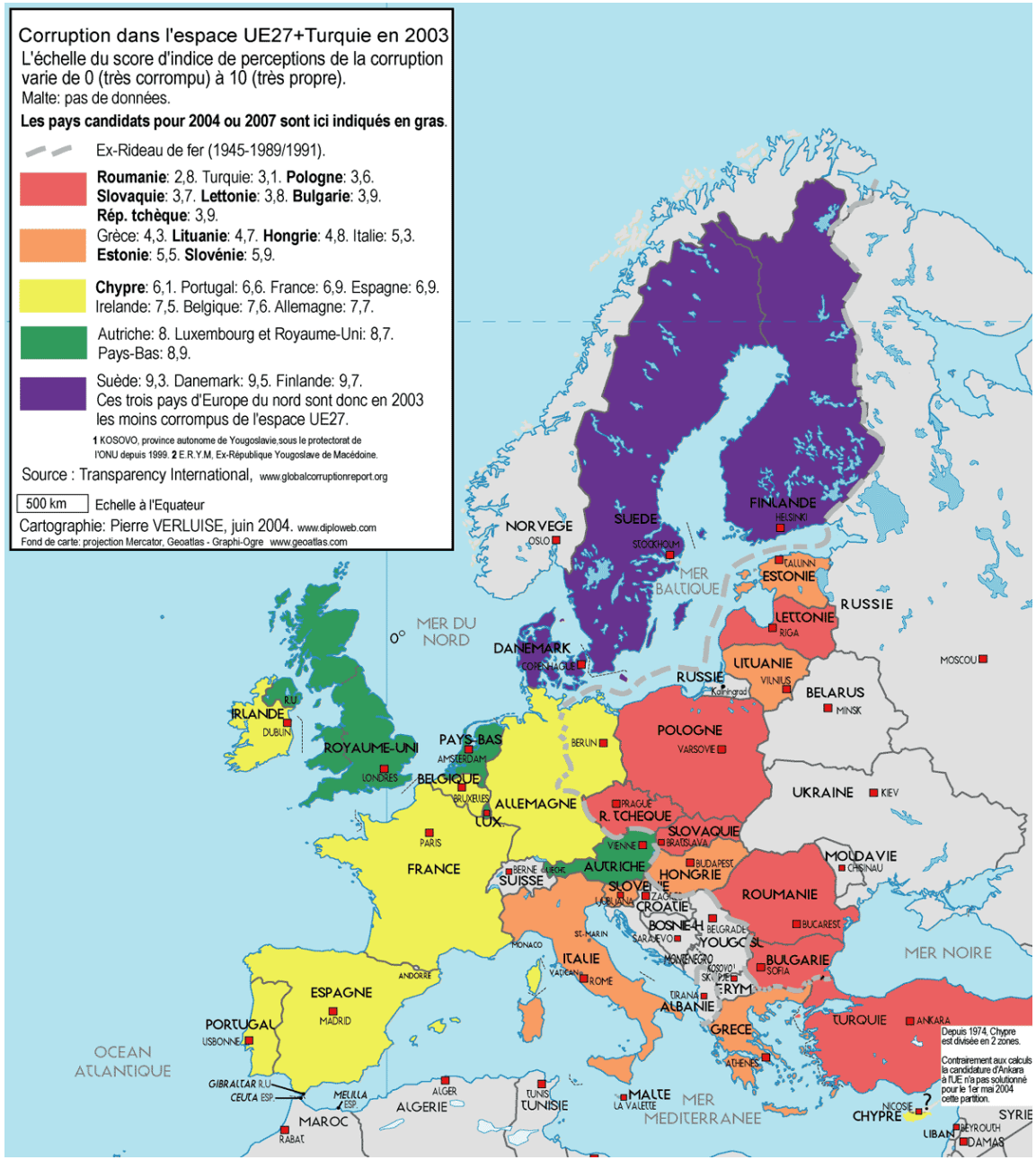

Korupce v Evropě

Červená - hodně korupce

Modrá - málo korupce

Jinými slovy jsme na tom hůř než Sicilie!

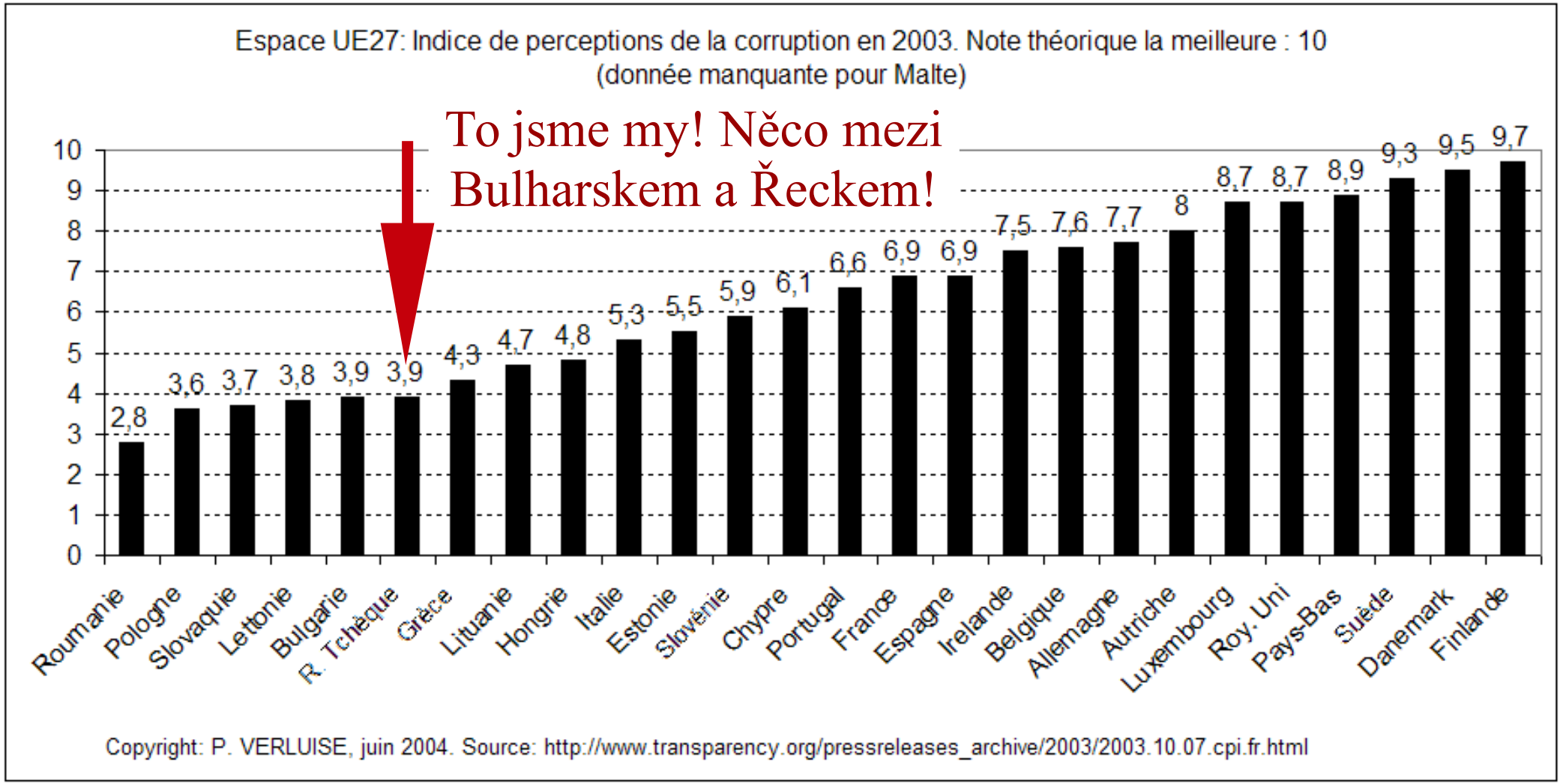

Vlevo - hodně korupce

Vpravo - málo korupce

Co je korupce?

Nejpopulárnější, nejjednodušší a nejlepší definice praví, že:

Korupce je zneužití veřejné (podnikové) moci k soukromému prospěchu.

Tuto definici používá Světová banka (Tanzi 1998).

Theory of corrupt markets and FDI:

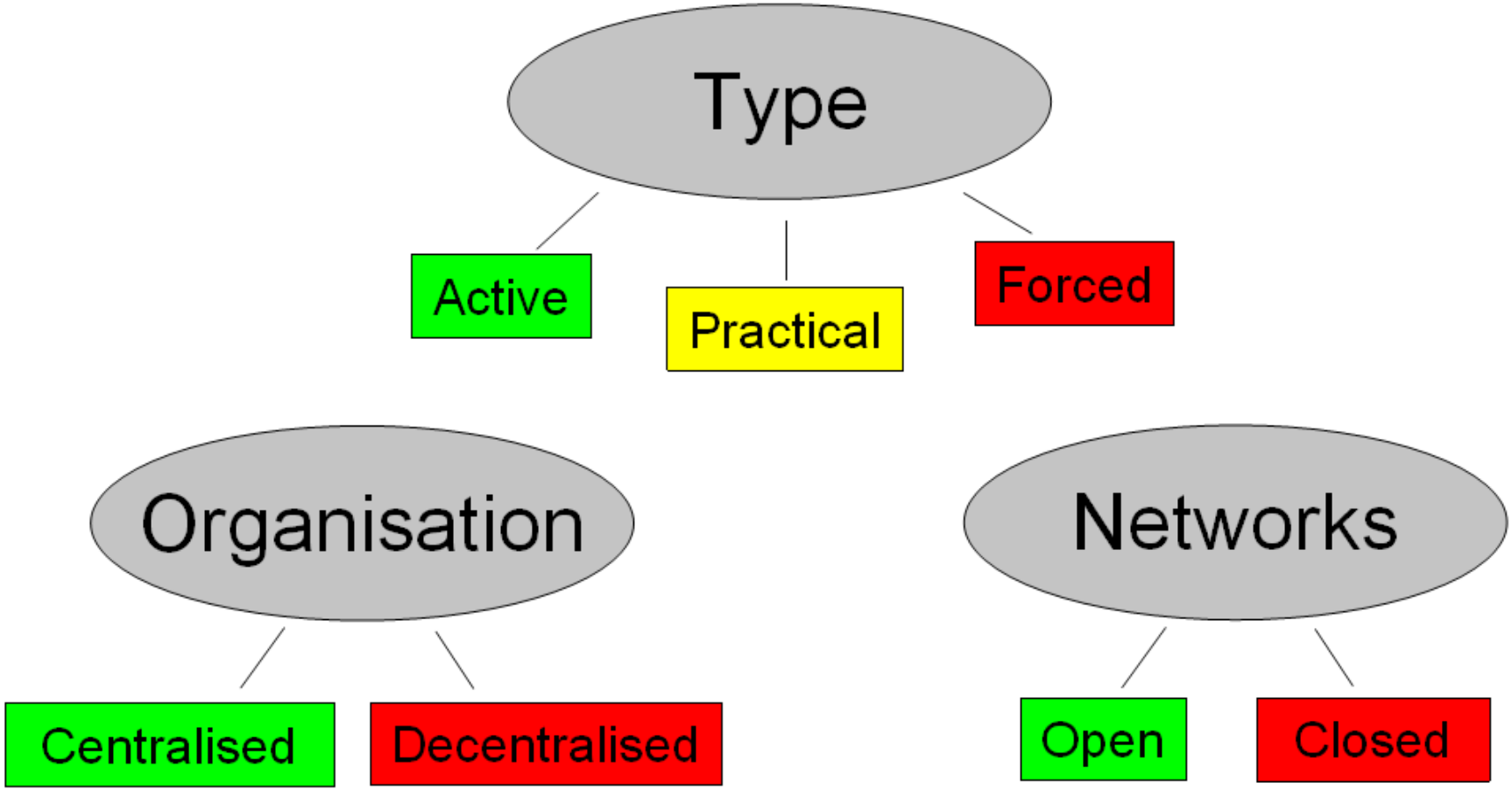

Problem for international investors: *Major* *Medium* *Minor*

Jeppe Kromann Hansen

Aktivní - cizí investor musí korupci aktivně nabízet

Praktická - úplatek je nutný k akceleraci/uskutečnění obchodu

Vnucená - úředníci aktivně vyžadují úplatky od investorů

Decentralizovaná - chaotická, bez centrální kontroly sběru úplatků

Centralizovaná - politicky řízená

Uzavřené sítě - je těžké se dostat dovnitř, i když máte peníze.

Country	Type	Organisation	Networks	Comments	CPI	FDI/GDP
Russia (1990s)	Active Practical Forced	Centralised Decentralised	Open Closed	Extreme problem	2.4	~2.0
USSR	Active Practical Forced	Centralised Decentralised	Open Closed	Irritation	N/A	N/A
Nigeria	Active Practical Forced	Centralised Decentralised	Open Closed	Big problem	1.9	42.6
USA	Active Practical Forced	Centralised Decentralised	Open Closed	Irritation	7.6	14.1
China	Active Practical Forced	Centralised Decentralised	Open Closed	Irritation	3.2	35.6
Japan	Active Practical Forced	Centralised Decentralised	Open Closed	No problem	7.3	2.1
Czech Rep.	Active Practical Forced	Centralised Decentralised	Open Closed		4.3	45.0

Jeppe Kromann Hansen

Vítejte v České republice!

Aleš Pachmann

Korupce v ČR je:

Praktická - v běžném styku s úředníky;

Vnucená - ve vysoké politice

Centralizovaná - kontrolovaná politickými stranami, viz Rath

Otevřené sítě - když máte peníze, není problém se dostat dovnitř

Paradoxní jevy u korupce

Na čem korupce závisí?

- **Závisí rozhodnutí přijmout úplatek na výši platu?**

  Ne. Výše platu na přijímaní úplatku má minimální vliv.

- **Proč se celospolečenské postoje ke korupci mění skokově a ne plynule?**

  Lidé intuitivně odhadují, jestli se jim korupce vyplátí nebo ne, a podle toho slyšíme i odpovídající rétoriku.

- **Proč se tato náhlá změna postojů liší, když se mění prostředí do více korupčního od změny, kdy se mění prostředí k méně korupčnímu.**

  Tento jev vysvětluje hysterezní chování.
  Korupce je totiž otázka systému s pamětí.

- **Proč pokles příjmu vede k vzniku korupce, ale paradoxně nárůst příjmu korupci neodstraní?**

  Pokud se člověk pohybuje na hranici bídy, pak subjektivní cena (užitná hodnota) peněz dramaticky narůstá díky marginálnímu užitku. Tedy bída navozuje korupci, bohatství ji neruší.
  Na hranici osobní „bídy“ (hrozící exekuce) se dostávají lidé, kteří žijí nad své poměry a neumějí hospodařit s penězi.
  Finančně negramotných je podle výzkumů více než 50 % populace ČR.

Které psychické teorie musíme <u>bezpodmínečně</u> znát, chceme-li rozumět, jak korupce funguje?

- kalkulus rizika
- psychometrická křivka
- hysterezní křivka
- kognitivní disonance
- marginální užitek

Leží padesátikoruna na chodníku.
Co rozhodne o tom, zda ji paní zvedne?

Kalkul, který dělá:

Stojí mi 50 Kč za to, abych ohnula hřbet?

Zisk 50 Kč > Investice, námaha

To prakticky nemá žádný vztah k jejímu platu!

Jaroslav Jágr by ji zvedl taky, byť třeba hokejkou.

Je to kamínek nebo padesátikoruna?

Rozhodování v nejistotě, např. při krátkozrakosti.

Třikrát se ohnu a jen jednou se mi to vyplatí, jednou zvednu 50 Kč.
čili pravděpodobnost, že to bude 50 kč je 1/3

Kalkul:

1/3 * 50 Kč > jedno ohnutí

p*ravděpodobnost* * **Z***isk* > **I***nvestice*

Stejně jako zisk může být podroben pravděpodobnosti, tak i Investice mohou být do nějaké míry nahodilé. Pak se hovoříme o **Riziku**:

Jednou zvednu padesátikorunu, podruhé kamínek, potřetí psí exkrement. Tak vzniká kalkul rizika, a to je právě případ korupce.

Příklad kalkulu rizika u korupce

Riziko, když úplatek bude odhalen - pokárání šéfem a ztráta:

Risk = -20.000,- Kč

V horším případě: Šéf se domluví se svými podřízenými, že mu budou dávat podíl z úplatků, například 10 % a on je za to bude krýt, kdyby byl problém. Takto přerůstá decentralizovaná korupce v organizovanou.

Zisk, když úplatek zůstane neodhalen:

Zisk = 500,- Kč

Pravděpodobnost, že se úplatek odhalí:

pravděpodobnost = 2 % (tzn. jeden z padesáti)

Pravděpodobnost, že úplatek zůstane neodhalen:

(1-**p**) = 100 - 2 % = 98 %

Riziko musí být menší než zisk!!!

p * R < (1 - p) * Z

0,02 * 20000 < 0,98 * 500

400 < 490 **ergo vzít úplatek se vyplatí**

Kalkulus rizika u úplatků - grafické řešení

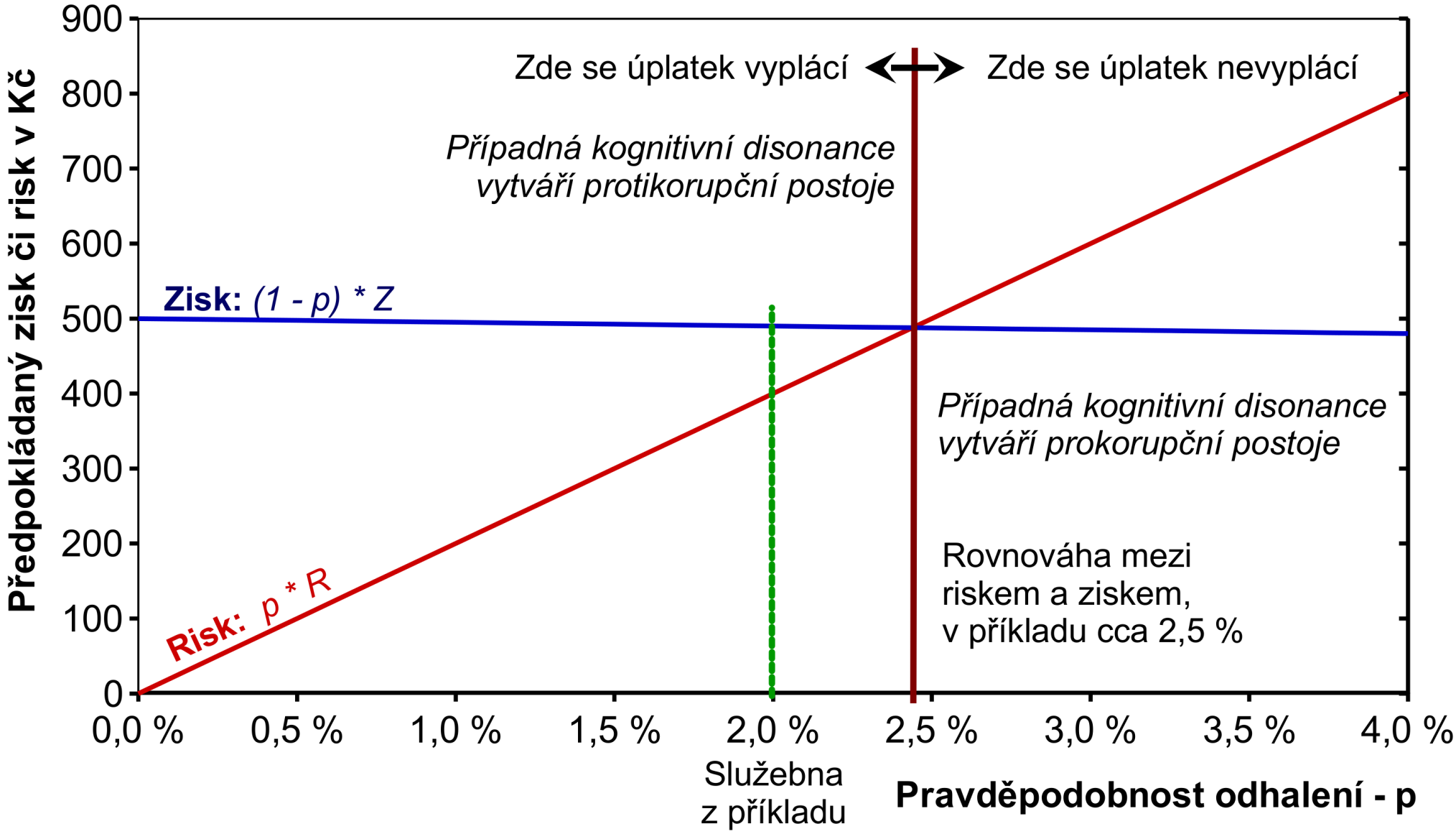

Graf řízeného rizika - grafické řešení

p * R < (1 - p) * Z

každá strana nerovnice představuje přímku - čáru od 0 do maxima

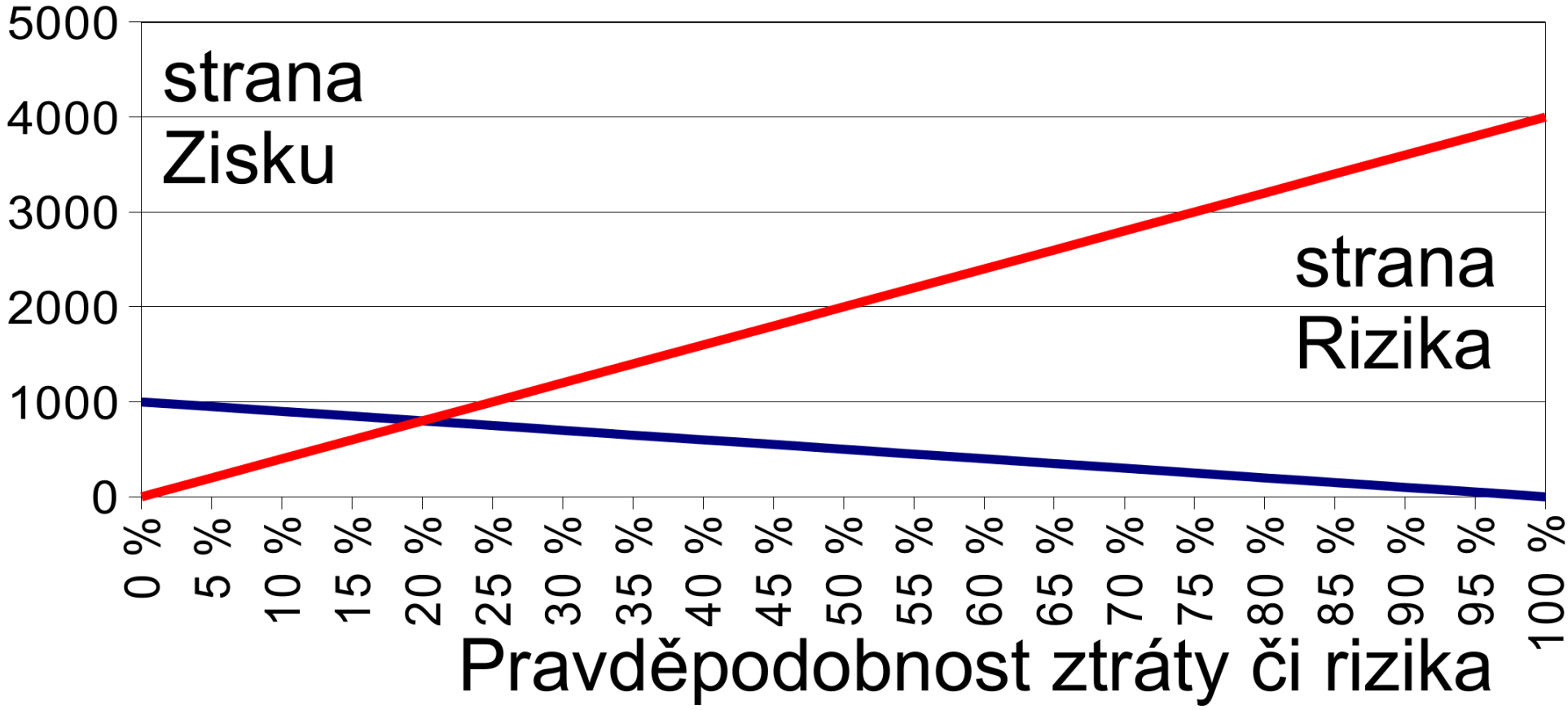

Maximální zisk, výdělek 1000 Kč

Maximální risk, postih 4000 Kč

Kalkulus rizika v praxi

Zisk: „Ušetříte“ 32 Kč, když si nekoupíte lístek do tramvaje.

Riziko: Zaplatíte 800 Kč, když vás chytne revizor.

1) Odhadněte kolikrát musíte jet načerno, aby se vám vyplatila jedna pokuta.
2) Kolikrát za měsíc Vás kontroluje revizor?
3) Vyplatí se to v Praze?
4) Vyplatí se to v případě roční jízdenky?
5) Vypočítejte přesnou pravděpodobnost rovnovážného bodu.
6) Nakreslete graf řízeného rizika
7) **Je toto případ korupce nebo ne?**

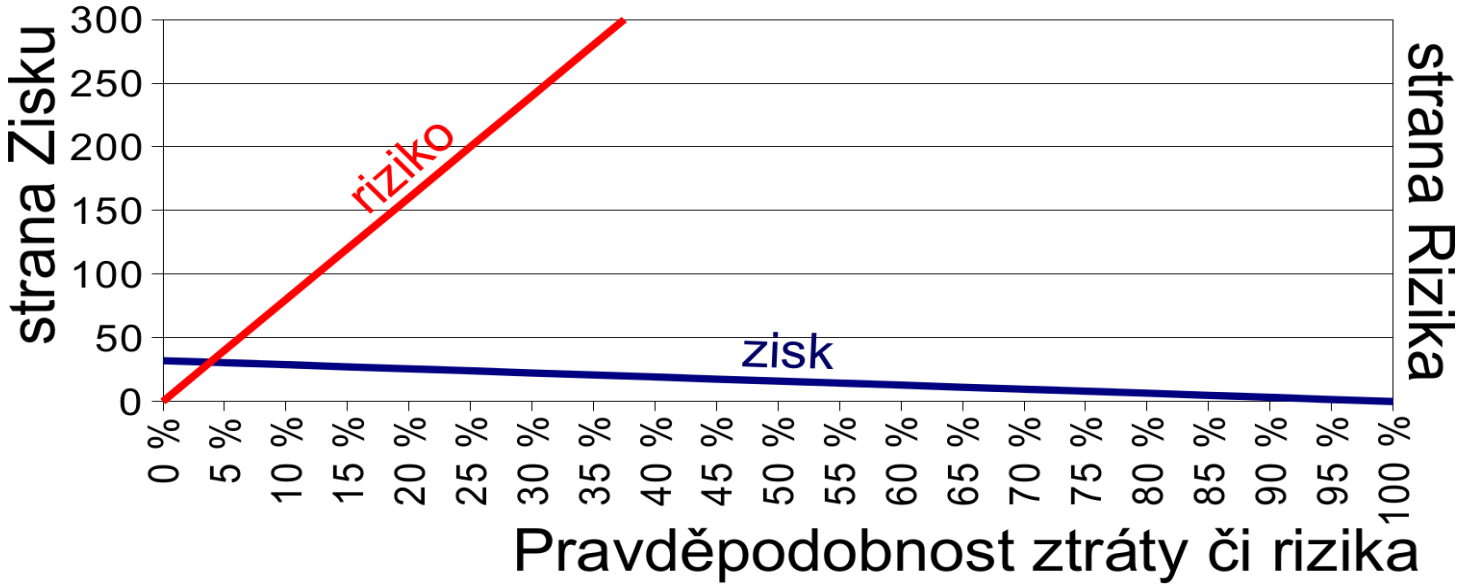

Pravděpodobnost rovnovážného bodu = 1/37 = 3,85 %

Jeden kontrolor za 37 jízd čili za 19 dnů tam a zpět, či jeden měsíc.

Toto mají Dopravní podniky dobře spočítaný, že se to lidem nevyplácí.

Roční jízdenka v Praze 4 750,- Kč. Máme 252 pracovních dnů

čili 19 Kč na den čili 10 Kč na jednu cestu do práce.

Odpovězte si sami: Chytí mě za rok 5× revizor?

Jednodušší je ovlivnit pravděpodobnost a důslednost než výši postihu.

Pozor - toto je kalkulus rizika, ale není to korupce. Toto je obyčejná krádež, ne zneužití veřejné moci k osobnímu prospěchu.

Je kruh na levé straně? Ano/Ne

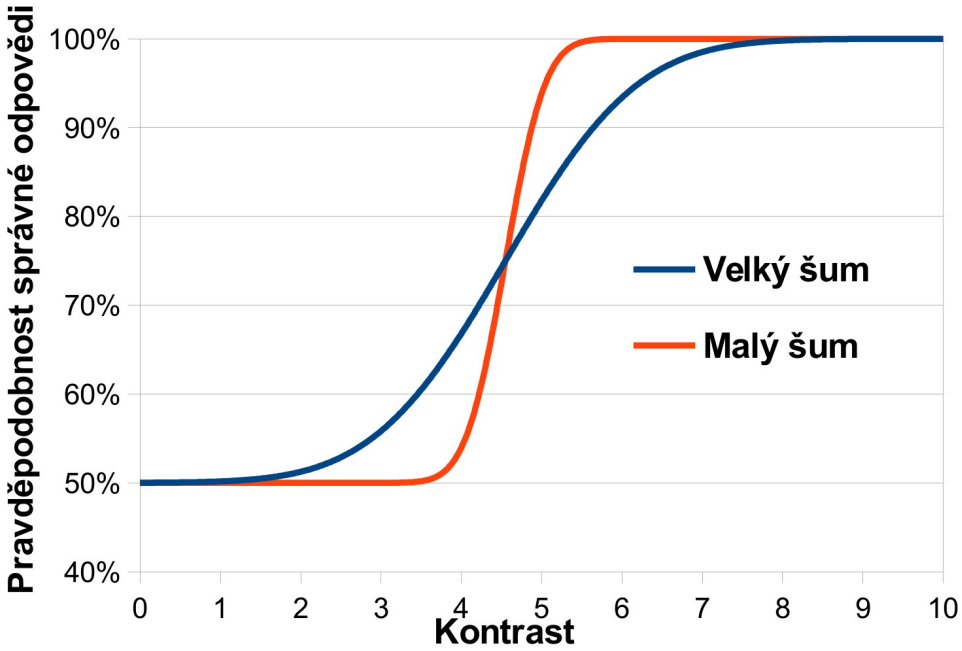

Vyneste graf počet správných odpovědí versus kontrast (či ještě šum).

Tak získáte psychometrickou křivku pro 50% pravděpodobnost.

http://www.opt.indiana.edu/VSG/Library/SpatialAliasing/SpatialAliasing.html

Psychometrická křivka universálně popisuje, jak lidé odhadují dichotomické proměnné, čili třeba i jak odhadují odpověď na otázku:

Vyplatí se úplatek? Ano/Ne

Psychometrická křivka popisuje lidský odhad dichotomních proměnných - Stihnu to projet nebo ne? Vyplatí se přestupek?

Graf psychometrické křivky u korupce

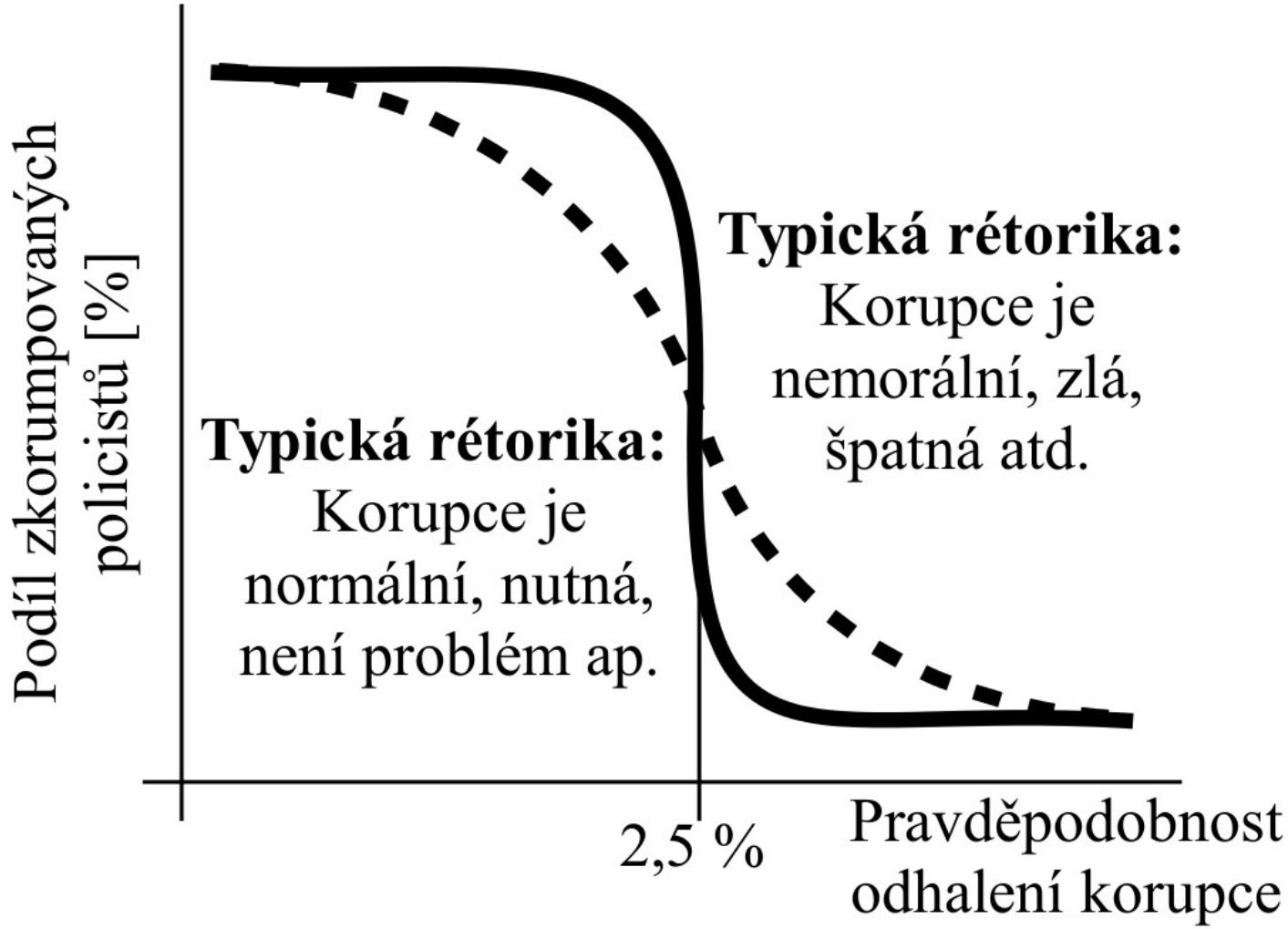

Kdykoli lidé odhadují jakoukoli dichotomní proměnnou (výhodné/nevýhodné, viditelné/neviditelné), tak sledují psychometrickou křivku.

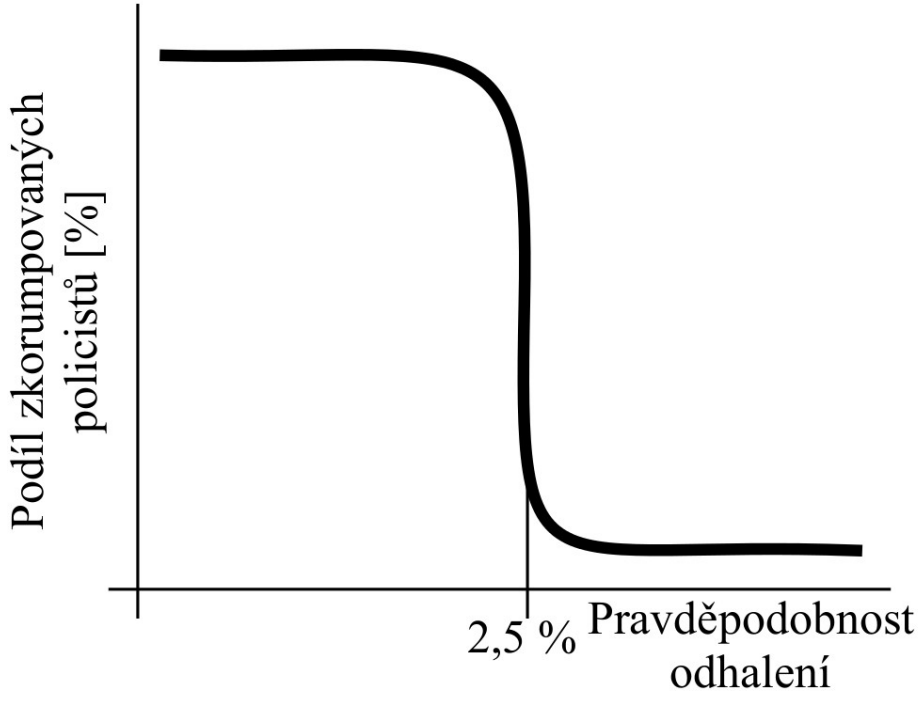

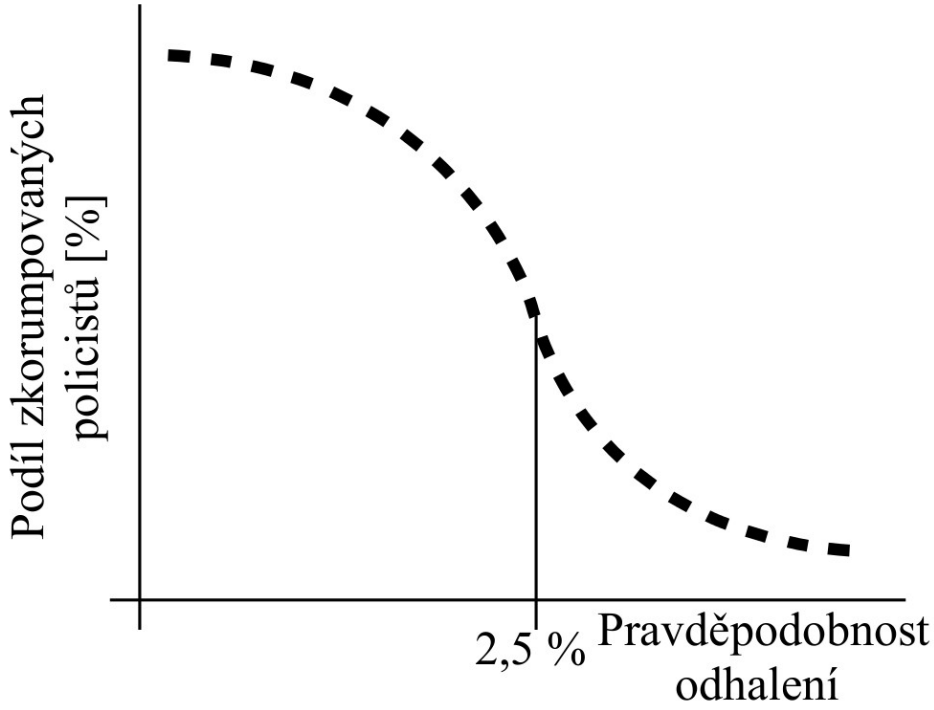

Jasná pravidla a nastavení

Rovnovážný bod je dobře detekovatelný. Korupce mizí a vzniká skokem. Pozorujeme rychlé změny chování celé populace policistů. **Výhodné pro potírání korupce.**

Nejasná pravidla, chaotické nastavení

Rovnovážný bod je neznámý pro většinu lidí, ti tápají.

Tady platí zákaz, tamhle ne...

Korupce je pak vcelku nevykořenitelná.

Jasná pravidla a důslednost fungují na korupci lépe než hrozba postihem.

Jak se odhaduje pravděpodobnost?

Na služebně to bylo 2,4390244 %.

U Dopravních podniků to bylo přesně 3,85 %.

To jsou ale přesné výpočty s nepřesnými čísly.

Jak lidi odhadují pravděpodobnost?

Lidé nepočítají pravděpodobnost statisticky (p=x/100), ale <u>měří snadnost paměťové výbavnosti určité scény</u>.

Děti v pubertě nevěří, že mohou otěhotnět při (prvním) pohlavním styku, protože *<u>nemohou si vybavit nikoho</u>* ze svých spolužáků, komu by se to stalo. Poté, co jich pár otěhotní, tak změní názor - dobře si vzpomenou.

Z emailu klienta (ing. VŠ zemědělské ze Suchdola!)

Ano, máte pravdu v tom, že jste mě varoval. Kdyby v tom nebylo to dítě, tak to tak hrozné není. *<u>Já nemohl předpokládat</u>,* že když si člověk jednou skočí, že z toho bude hned dítě.

Chaotická nastavení a nejasná pravidla - korupce bude masivní

Strategie Rudolfa W. Guilianiho

nulová tolerance = jasná pravidla

Rudolph W. Guiliani byl bývalý starosta New York. Když převzal město, bylo toto považováno za neřiditelné. Když úřad opouštěl, tak všichni uznali, že on dokázal, že je možné nastolit pořádek.

Klíčové k jeho úspěchu bylo, že naprosto důsledně vyžadoval městská nařízení - například žádné přecházení mimo přechod. Tvrdil, že to, co se považuje za bezvýznamný detail, je ve skutečnosti hlavní zdroj úspěchu, kterým se mu podařilo snížit míru kriminality.

Lidé nepočítají pravděpodobnost statisticky (p=x/100), ale <u>měří snadnost paměťové výbavnosti určité scény</u>. Přecházel jsem na červenou, platil jsem, ergo když ukradnu tady v obchodě mobil, tak mě taky dostanou.

Více viz “belief management” v Falk & Fischbacher 2002, p. 867. (Lízal, Ortmann 2003) studium účinných strategií na řízení přesvědčení lidí (study of effective belief-management strategies)

Co je to hysterezní jev?

Hystereze je chování systému s pamětí

Když měříme práh slyšitelnosti, je vždy jednoduší, když testovaná osoba posuzuje slyšitelnost tónu, který před tím už slyšela, než když se jí ptáme, zda slyší tón, který před tím nezazněl. V opačném případě je třeba silnějšího podnětu, aby dotyčný nový tón zaregistroval (je zakamuflován mezi ostatní šumy a ruchy z okolí a z těla, noise/signal ratio).

V praxi to znamená, že když měříme zvuk s menší amplitudou, tak bod, kdy přestává být slyšitelný, je vždy nižší, než bod, kdy už zase začíná být slyšitelný. Tomuto jevu se říká hysterezní jev.

http://www.answers.com/topic/absolute-threshold-of-hearing
www.thefreedictionary.com/hysteresis

Hysterezní křivka u korupce

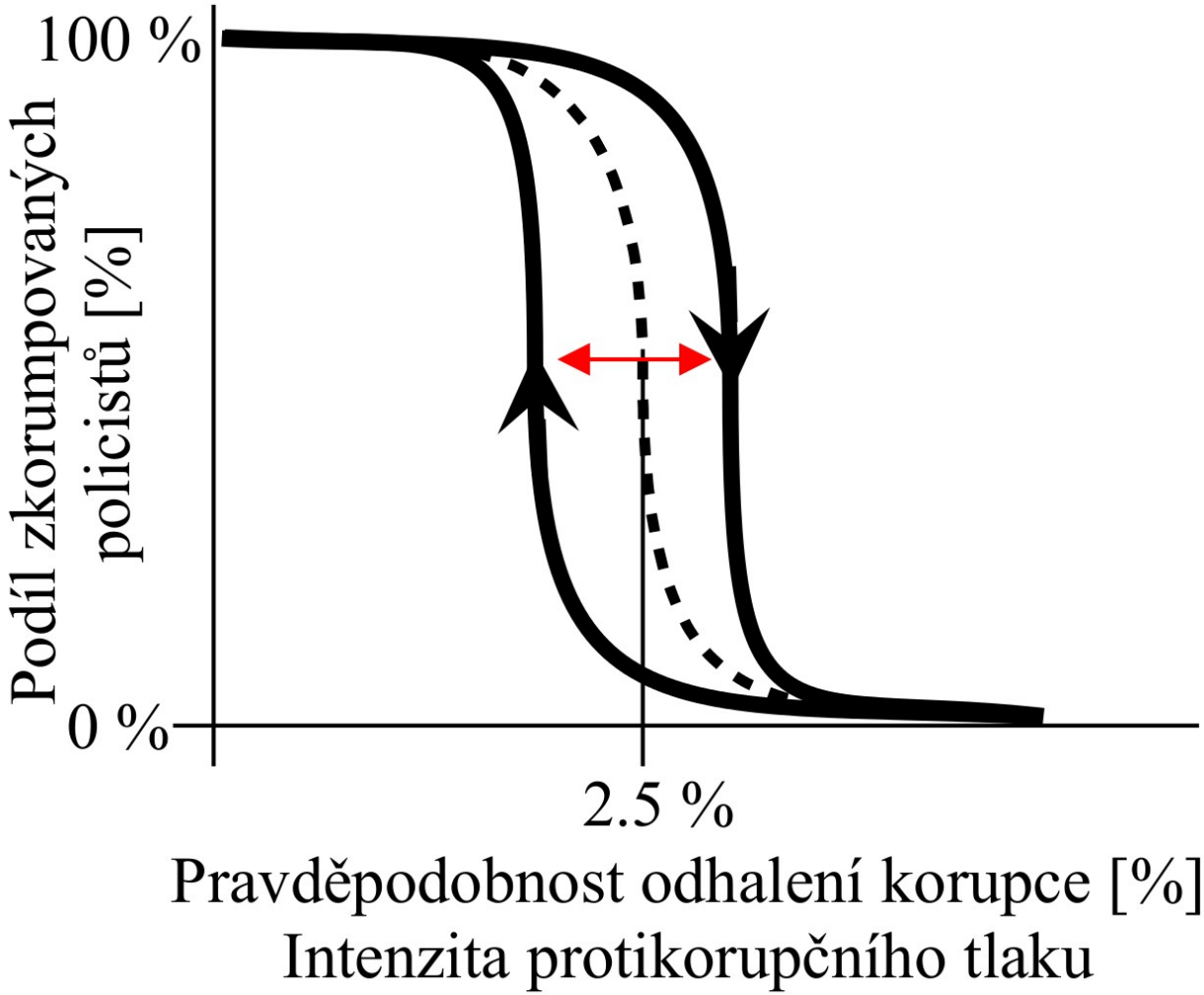

Hysterezní křivka je typické rozšíření psychometrické křivky u systému s pamětí. Čím větší vliv paměti, postojů, zvyku a stereotypů, tím širší je plocha vymezená červenou šipkou.

Vliv postojů na korupci

Morální návyky versus amorální zlozvyky

Červená oblast je síla morálních přesvědčení, síla morálky.

Úplatky se už dávno vyplácejí, ale oni jsou stále poslední „poctiví blbci“.

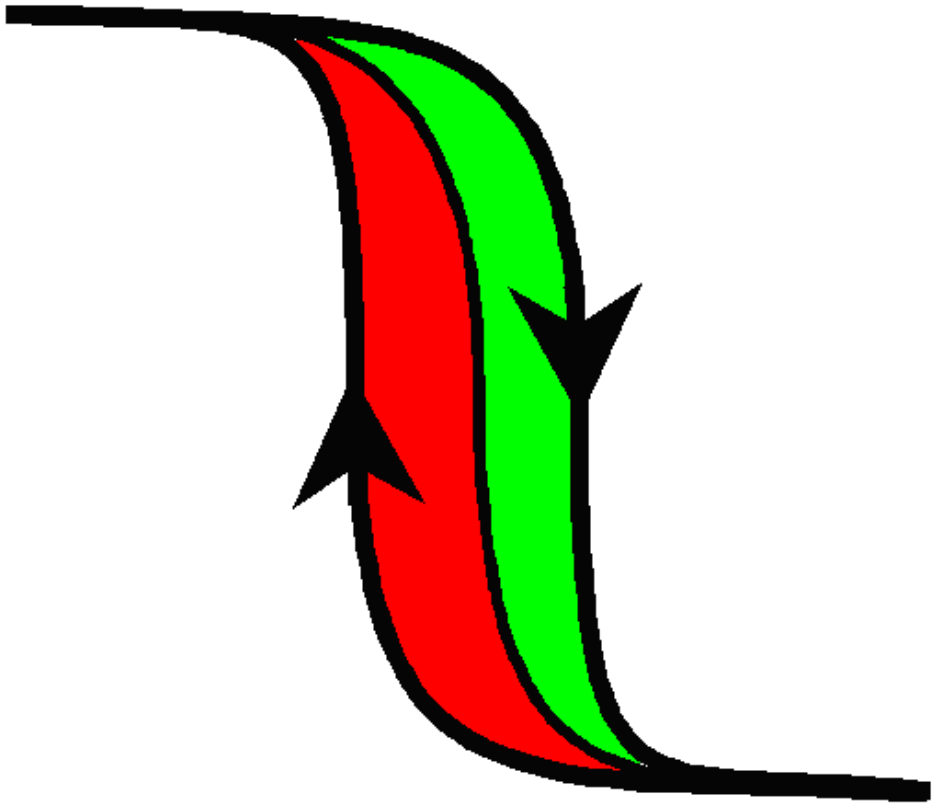

Zelená oblast je dopad amorálních zlozvyků, síla amorality.

Úplatky se už dávno nevyplácejí, ale zlozvyk je železná košile.

Gullianova metoda „nulové tolerance“ umenšuje zelenou oblast.

Teorie kognitivní disonance a korupce

Může se objevit nesoulad (disonance) mezi naším chováním a poznáním.

Leon Festinger (8. květen 1919 – 11. únor 1989)

Jsou-li dvě kognice v rozporu, vzniká napětí mysli (kognitivní disonance), které jedinec časem řeší změnou jedné kognice.

Je-li v rozporu mé chování s mým názorem, objeví se nepříjemné napětí.

Například manžel, který nikdy nebyl nevěrný, se spustí se sekretářkou. Jeho manželka by na to nepřišla, kdyby on nebyl v napětí. Je divný, tak mu prošmíruje mobil.

On i ona dělají něco, co nikdy dělat nechtěli = kognitivní disonance

Rozhodněte, zda v daném případě to je či není kognitivní disonance?

Zisk za lístek = 32 Kč; Pokuta = 800 Kč; pravděpodobnost p:

	zaplatili jste za lístek	nezaplatili jste za lístek
p=0,1 % (1:99)	KD ?	KD ?
p=10 % (1:9)	KD ?	KD ?

Vyplňte tuto tabulku

Odpověď

Zisk za lístek = 32 Kč Pokuta = 800 Kč pravděpodobnost p:

	zaplatili jste za lístek	**nezaplatili jste za lístek**
p = 0,1 %	KD je	KD není
p = 10 %	KD není	KD je

Kognitivní disonance a úplatky

	Malý úplatek	**Velký úplatek**
Přijetí úplatku	Vznik pozitivních, prokorupčních postojů ke korupci Kognitivní disonance je přítomna	Bez vlivu na postoje ke korupci Není KD s kalkulem rizika
Odmítnutí úplatku	Bez vlivu na postoje ke korupci Není KD s kalkulem rizika	Vznik negativních postojů proti korupci KD je přítomna

Tři složky odměny

aneb Jak zvýšit míru postihu?

1) **finanční odměna -** ekonomická, peněžní, funkční požitky
   pokuta, výpověď z práce

2) **sociální -** obdiv, ocenění blízkými a společností (celebrity, politici)
   ostuda, trapas...

3) **psychické -** pocit z dobré práce, pocit osobní vyjímečnosti, zdravá identita
   pocity viny, ztráta

Pokud se chováme nelogicky protikorupčně (KD), doplňujeme nevýhodnost identitou a postoji. Tak se objevují proti korupční postoje.

Pokud se chováme nelogicky korupčně, doplňujeme svou hloupost prokorupčními postoji. Tak se objevují přesvědčení obhájci korupce.

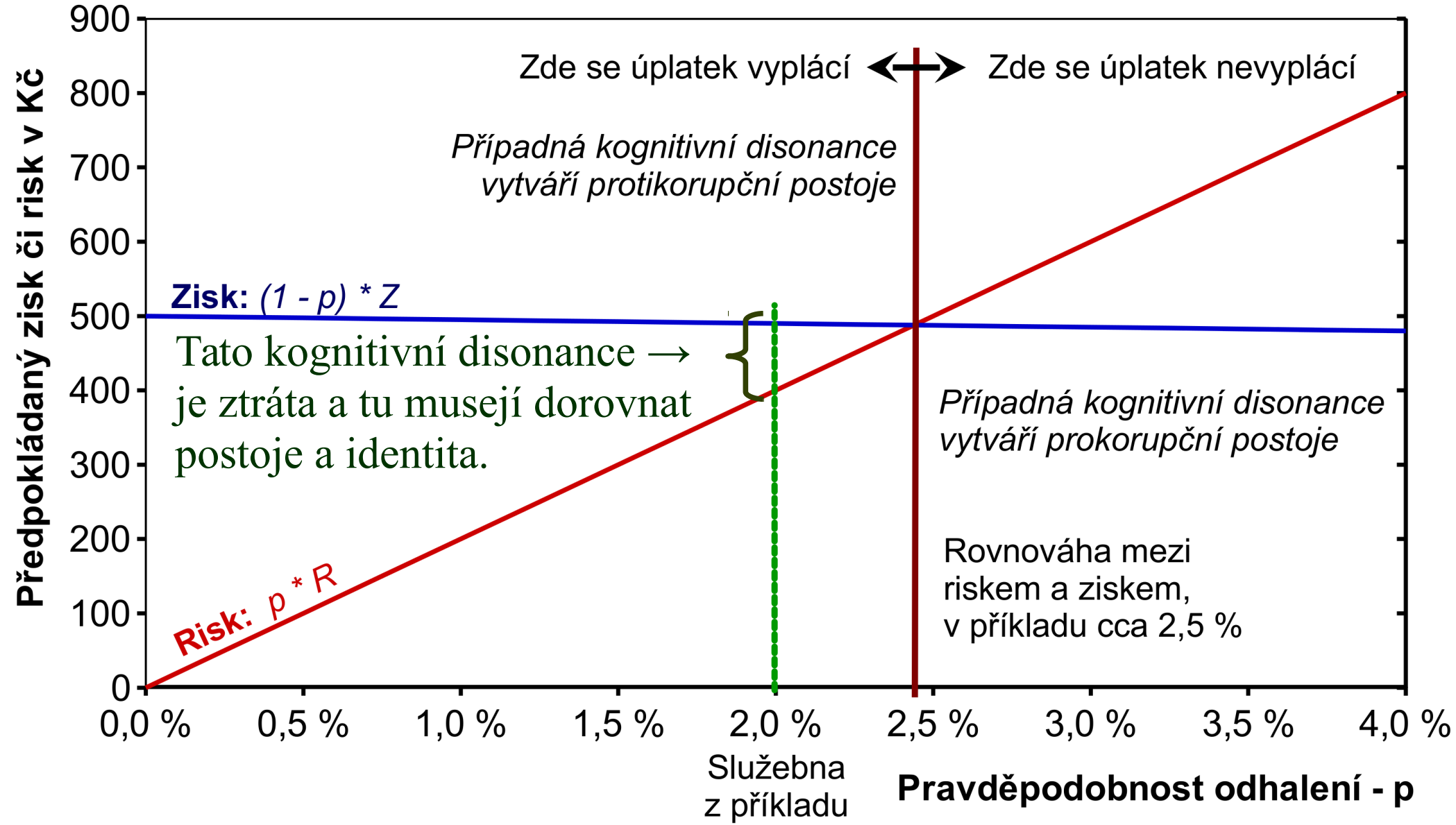

Morální síly jsou slabším faktorem než ekonomické.
Když prostředí korupci nepodporuje, objeví se i protikorupční postoje.

Korupce z bídy versus korupce z chamtivosti

Corruption due to need and corruption due to greed

Samuelsonova sázka (Samuelson's bet)

Často citovaný příklad zdánlivé iracionality při volbě.
Samuelson (1963) navrhl kolegovi atraktivní sázku:

Hodíme si pouze jednou korunou:

Když padne panna, tak já ti dám 2000 Kč,
když padne orel, tak mi dáš 1000 Kč.

Kolega odmítl se vsadit, ale navrhl hrát takto v sérii 100 takových hodů. Proč? Jaká teorie vysvětluje tuto iracionalitu?

Risk Management – Managing Risks, not Calculating Them
Philip Kostov & John Lingard

Marginální užitek - konvexní funkce

dodatečný užitek získání vyprodukováním či prodáním další jednotky.

Když prohraji posledních 1000 Kč, co mám do konce měsíce na obživu, tak přijdu o větší užitek a dostanu se do větších problémů, že kdybych měl náhodně navíc 2000 Kč.

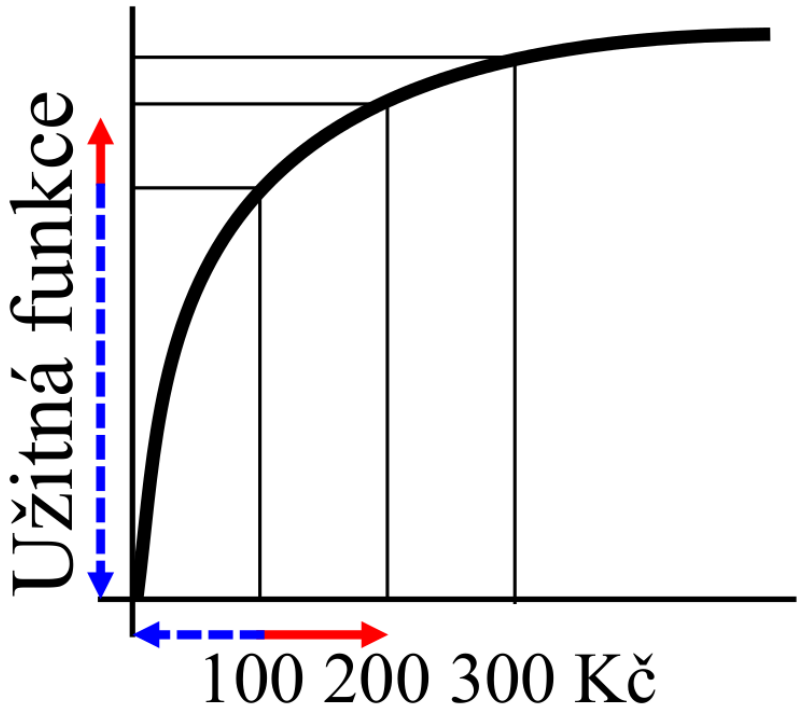

Teorie marginálního užitku nám říká, že lidé do kalkulu rizika vkládají peníze přepočtené na užitek. Podvědomě to přepočítají.

Teorie marginálního užitku a korupce

Z teorie marginálního užitku vyplývá, že
bída navozuje korupci, ale bohatství korupci nevypíná.

Propad do bídy a existenční problémy dramaticky zvyšují užitnou hodnotu Zisku v kalkulu rizika:

pravděpodobnost * **Riziko < (1 - p**ravděpodobnost) * Zisk

Tedy pak se člověku zdá, že se mu korupce vyplácí.

Bída tedy prolamuje tabu (postoje) a morální zásady vůči korupci.

Viz socialistické heslo: **Kdo neokrádá stát, okrádá svou rodinu.**

Například nadprůměrný plat ochrání soudce před korupcí z bídy, ale pokud je soudce úplatný, tak zvyšování platu nemá vliv jeho úplatnost.

Děkuji Vám za pozornost

PhDr. Mgr. Jeroným Klimeš, Ph.D.
http://korupce.klimes.us

References

BECK, KAREN *Improving organisational commitment*: The police officer's perspective. National Police Research Unit (www.acpr.gov.au), Report Series No. 122.1, Payneham 1996, ISBN: 0 7308 0134 9

BECK, K., WILSON, C. *The development of organisational commitment across the career span of police*: (Report No. 122). Adelaide, Australia: National Police Research Unit. 1995

KOLÁŘ, P. *Analýza dat III. Profesní integrita:* Odbor vzdělávání a správy policejního školství MV, Praha 2004

KUNCZIK, MICHAEL *Základy masové komunikace*: Karolinum, Praha 1995

MAREŠOVÁ A., KOTULAN, P., KOSTKOVÁ, P. *Kriminologické aspekty trestné činnosti policistů (analytická studie):* Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha, prosinec 2001

LIZAL, LUBOMIR, ORTMANN, ANDREAS *Designing and Testing Incentive-compatible and Effective Anti-corruption Measures. A*

theoretical and experimental study: Grant proposal for the GDN/CERGE-EI Regional Research Competition, 2003

National Institute of Justice *The Measurement of Police Integrity*: www.ojp.usdoj.gov/nij

NIKONOVA, O., VAUX, A. *Dimensions of culture and cross-country perceptions of corruption:* Paper presented at the Interdisciplinary Conference in Psychology and Law, Edinburgh, Scotland, 2003, July

TANZI, V. *Corruption Around the World:* IMF Staff Papers, Vol. 45, No. 4, December, 1998

TIROLE, J. *A Theory of Collective Reputations (with Application to the Persistence if Corruption and to Firm Quality)*: Review of Economic Studies, January 1996; 63(1): 1-22

Web

http://globalcorruptionreport.org

http://www.transparency.org